

Danas

Srbija i Kosovo: Kultura bez granica

Srbija i Kosovo: Kultura bez granica

tokom 2015. godine Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji i Liberalno demokratski centar iz Prištine pokrenuli su program „Srbija i Kosovo: kultura bez granica“, uz finansijsku podršku Evropske unije. Ideja je bila da doprinesemo razvoju veza u oblasti kulture između Beograda i Prištine i podstaknemo stvaranje novih mreža mladih ljudi, akademskih i umetničkih grupa, medija i civilnog društva iz Beograda i Prištine. Putem kulture i umetnosti želeli smo da podržimo sprovođenje Briselskog sporazuma između Beograda i Prištine, da promoviramo zajedničke aktivnosti mladih umetnika, da pomognemo u razgrađivanju stereotipa i predrasuda „jednih o drugima“ kod mladih Srba i Albanaca.

Više od stotinu mladih umetnika iz Beograda i Prištine je učestvovalo na našim seminarima, predavanjima i radionicama. Posećivali su institucije kulture, umetničke događaje i festivale u Beogradu, Prištini i Prizrenu. I najznačajnije, stvarali su zajedničke umetničke akcije i kampanje.

Tokom dva festivala koja smo potom organizovali, „Mesec dana Prištine u Beogradu“ u junu, i „Mesec dana Beograda u Prištini“ u avgustu i septembru, beogradska i prištinska publika je na različitim lokacijama bila deo kulturnih i umetničkih događaja, kao što su kratkometražni i dugometražni filmovi, izložbe, muzički nastupi i tribine. Neki od umetnika i umetnica koji su govorili i za ovaj dodatak o kulturnoj i umetničkoj sceni Kosova bili su deo festivalskih događaja. Većina umetnika je po prvi put nastupala ili izlagala u Beogradu ili Prištini, a neki su po prvi put i posetili ove gradove. Osim toga što se publika upoznala sa savremenom umetničkom i kulturnom scenom oba grada, veliki je značaj programa što je omogućio da se mladi umetnici upoznaju, razmene ideje i razmišljaju o daljoj saradnji.

Osim programa Helsinškog odbora, postoji i niz drugih inicijativa koje promoviraju kulturnu i umetničku saradnju dva društva. Ali tih inicijativa nema dovoljno. Bitno je da se broj sličnih aktivnosti povećava, da što više mladih umetnika iz Beograda posećuje Prištinu, i obrnuto, da institucije kulture počnu da organizuju ovakve događaje te da umetnici iz Prištine postanu deo kulturne scene Beograda i obrnuto.

Program finansira Delegacija EU u Srbiji kroz program „Podrška civilnom društvu“.

Jelena Džombić

Koordinatorica programa

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Mladi umetnici iz Beograda i Prištine na seminarima „Srbija i Kosovo: Kultura bez granica 2015“

Foto: Irfan Ličina

Nastup Ane Ćurčin u okviru festivala „Mesec dana Beograda u Prištini“, septembar 2015

Izložba mladih umetnika iz Prištine u okviru festivala „Mesec dana Prištine u Beogradu“

Foto: Milica Novaković

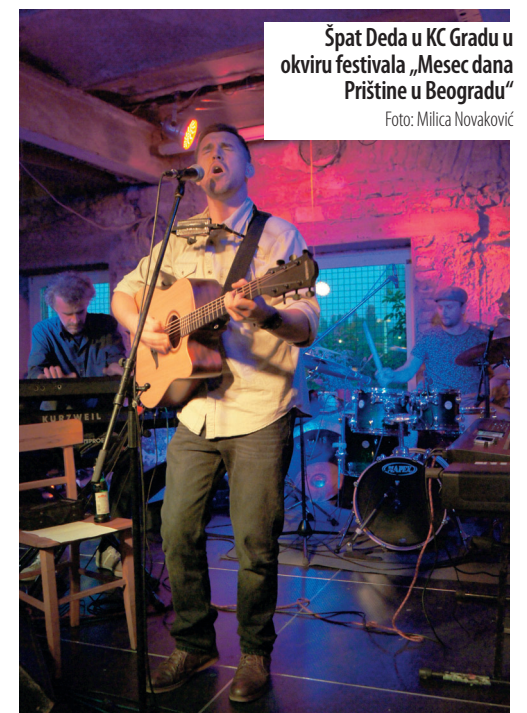

Agron Bljakćori: Skulptura

Foto: Milica Novaković

Tribina o položaju žena u okviru festivala

Foto: Milica Novaković

Špat Deda u KC Gradu u okviru festivala „Mesec dana Prištine u Beogradu“

Foto: Milica Novaković

Iljir Bajri | džez pijanista

Džez funkcioniše kad ljudi prihvataju jedni druge

U susretu sa Iljirom Bajrirom, rođenim na samom kraju šezdesetih, osim razgovora na srpskom (što je slučaj i sa gotovo svim ostalim sagovornicima sa Kosova rođenim pre osamdesetih) zajedničko je bilo i prisjećanje na jedno lepše, jugoslovensko detinjstvo obeleženo između ostalog kulturnim emisijama za decu - osim legendarnog Timoti Bajforda - „Poletarac“ i „Neven“, i čuvenom „Kockicom“. Bajri je inače džez pijanista, osnivač i direktor sada već desetogodišnjeg Prištinskog džez festivala, koji se dešava svakog novembra, ali i član satirične, ali zato nimalo neozbiljne, Snažne partije, koja participira i u gradskoj i u Skupštini Kosova.

■ **Da počnemo od razbijanja jedne predrasude - kakve veze džez ima sa ovim podnebljem, ne samo Kosovom, nego i šire - Balkanom?**

- Moj otac slušao je klasičku i džez, ja sam počeo kao klasični muzičar, ali kada sam završio studije, pobeo sam od tog sveta klasičke jer mi se čini previše „ozbiljnim“ u negativnom smislu te reči,

Problem je crno-beli svet

- Na festivalu 2008. gost je bio Sava Miletić, džez pijanista iz Srbije. To je bilo prvo gostovanje muzičara iz Srbije i test i za mene i za festival i za društvo. Bio sam zainteresovan da vidim da li su ljudi sa kojima živim u stanju da prevaziđu taj bol i ljutnju, pa i mržnju koja uvek generalizuje i gleda na stvari vrlo prosto - Srbi, Albanci, Srbija, Kosovo. Meni to smeta, mislim da u tome i jeste problem, suština problema na Balkanu, pošto mi godinama gledamo na stvari crno-belo, veoma pojednostavljeno i prepuno predrasuda jer nikakav kontakt, nikakvi susreti nisu održavani dugo vremena - kaže Bajri.

bez mogućnosti nekog većeg i daljeg uticaja. Još uvek je to nekakav High Society Club gde su ljudi koji se „razumeju“ u tu muziku, ako se u muzici ima šta razumeti. Džez je u početku za mene bio beg od ove rigidne edukacije, neka vrsta slobode, dosta apstraktna, koju džez kao upotrebljava kao platno. On je u to vreme bio neka vrsta muzičkog interneta za nas - tu smo slušali i imitirali neke nove ideje. A za neke od nas je to u jednom trenutku imalo uticaja i u političkom smislu, počeli smo drugačije da razmišljamo. Doživljavam džez ne samo kao muziku, nego i kao način razmišljanja i izražavanja.

■ **Izgleda da on ima sličan buntovnički potencijal poput rokenrola?**

- Buntovnički i istraživački potencijal - upotrebljavati muziku, tonove i note, ali istražujući različite načine. U početku smo svi imitirali američki džez i posle rata niko drugi nije hteo da napravi festival. I pojma nemam kako je to meni palo na pamet, posle deset godina ja još uvek zapravo ne znam kako se pravi festival. U početku sam na njega gledao kao na kulturnu manifestaciju, a sad mislim da je kulturni i umetnički aktivizam alat za neke promene koje bi trebalo da se dese u društvu. I posle deset godina festivala mislim da smo uspeali u nekim sferama nešto da uradimo. Za mene je najvažniji taj inkluzivni karakter džez je džez je vrsta muzike koji funkcioniše kad ljudi prihvataju jedni druge. A to je ono što falilo u ovim balkanskim društvima, mi smo potpuno fragmentirana društva i iznutra i spolja - odsečeni i od sebe samih i od drugih i kao narodi i kao grupe i kao pojedinci. Potpuno fragmentiran, slomljen svet u kome ponovo treba uspostaviti veze. Kultura pomaže mnogo u tome i iako i za nju treba vremena, najlakše je to učiniti kulturom. Ljudima je prihvatljivije da prevaziđu svoj mentalitet, svoje predrasude, kad je kultura u pitanju, pogotovo muzika u kojoj nema ni jezičke barijere.

■ **Možda se džez dobro „prima“ na ovom balkanskom tlu kalemeci se na (svima nama zajedničke) muzičke etno korene?**

- Džez muzika je na neki način etno muzika, folk muzika koja se vremenom razvijala i sada je toliko bogata da više niko ne pominje etno-džez i slične stvari koje smo slušali krajem 20. veka. Sada ljudi toliko eksperimentišu da svaki novi album jednog te istog umetnika može biti toliko drugačiji i originalan da treba praviti kategoriju možda za svaki drugi album, što postaje nepraktično. A i meni se ne sviđa, ne volim to deljenje na kategorije. Mislim da je muzika u celini ne samo jedan od najboljih izuma koje smo kao vrsta stvorili već postoji i evolutivni razlog za nju jer je tako lakše komunicirati sa ljudima koje ne znaš, koji su ti stranci i imaju potpuno drugačiju kulturu. Taj primarni strah koji osećamo kad god se susrećemo sa nečim nepoznatim, preko muzike se vrlo lako leći i prevazišli.

■ **Mislite li da umetnost, pa i muzika treba da budu angažovane?**

- Ja mislim da svaki građanin treba da se angažuje, svaki čovek koji mari za sebe i za ljude oko sebe. Treba učiti i razumeti

Iljir Bajri u KC Gradu u okviru festivala „Mesec dana Prištine u Beogradu“, jun 2015

najvažnije stvari u ekonomiji, politici i u kulturi, a umetnici treba da vode u tom smislu. Današnji umetnik nije samo neko ko zna da slika ili peva, svira, komponuje već je njegova uloga (a tako je uvek bilo) u ovom momentu više neka vrsta dizajnera društva. Možda ne čovek koji može da oplemeni svoje društvo, već da bude neka vrsta dvorske lude, naravno, ne u negativnom smislu.

■ **Kad smo kod dvorske lude, vi ste angažovani i izvan svoje umetnosti, preko stranke kojoj pripadate - Snažna partije. Da li je ovakav vid angažmana zapravo odmak od politike ili na ovaj način jače utičete na stvari jer ste, jednostavno, upadljiviji?**

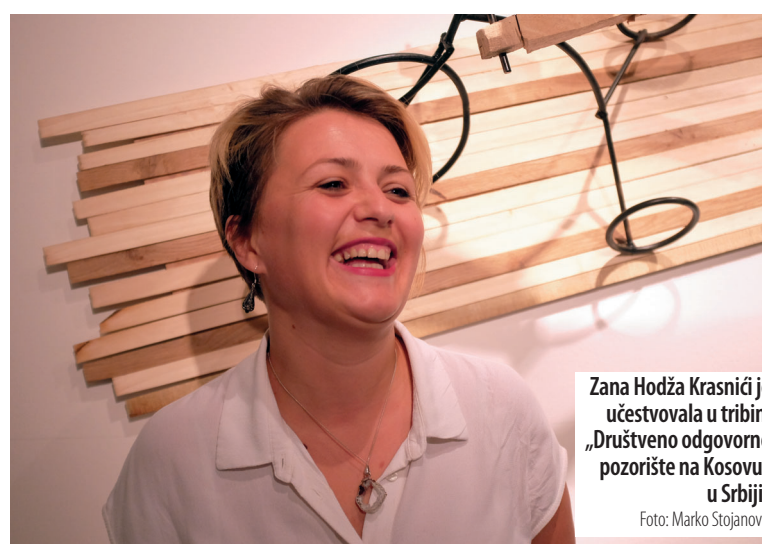
- Kad mi je legendarni predsednik naše stranke Visar Arifaj objasnio moju poziciju i tu ideju (inače, nisam mogao da biram

da li ću biti član, on je odlučio tako, kao što odlučuje i o svim drugim stvarima), u početku mi je to bilo samo simpatično,

Kult ličnosti

- U ovom momentu je najlogičnije podržati nekoga kao što je Visar nego bilo koga dugog od partijskih vođa. Ovdje još uvek vlada kult ličnosti i zato je Visar pametno smislio parolu - Mi smo svi Visar. Snažna partija je partija nad partijama, naš koncept je od početka bio da su svi njeni članovi, čak i srpske stranke u Beogradu... - objašnjava svoju stranku Bajri.

uopšte nisam bio optimista da će nešto da se desi i da ćemo imati bilo kakav uspeh na izborima. Ali, ako ništa drugo, hajde bar da se dokumentuje da je u ovom periodu bilo ljudi koji nisu mislili

Zana Hodža Krasnići je učestvovala u tribini „Društveno odgovorno pozorište na Kosovu i u Srbiji“
Foto: Marko Stojanović

tako linearno i jednolično kako izgleda većina ljudi ovde misli. Međutim, vremenom sam primetio da je ipak moguće imati neki uticaj. On je postojao od početka i bio izražen preko satire, ismevanja političara. Ali, bilo je i trenutka kada ljudi uopšte nisu razumeli o čemu pričamo, kao i momenta potpunog iznenađenja kada su ljudi, u stvari, ukapirali o čemu se radi, koja je fora Snažne partije. I cela ta igra sa simbolima, imenom, i sa načinom na koji se naši političari izražavaju i u medijama i direktno bio je dosta dobro urađen od strane Visara i svih drugih ljudi koji su to skupa sa njim radili jer je to ipak bio timski rad. Misar je je glavna uloga, totalni, apsolutni diktator ali sa pozitivnim merama.

■ **Znate li ko su vaši birači, mladi, stariji...?**

Zana Hodža Krasnići | pozorišna rediteljka i feministkinja

Umetnici treba da budu hrabri i krče put

U metnici treba da budu hrabri i prokrče put. Oni ne treba da čekaju da političari nešto urade. Kao pojedinci bez obzira na to šta smo, Albanci, Srbi, Romi, Turci, moramo da učestvujemo u razmenama umetnika ne samo zbog toga što je to politički uslovljeno ili zato što se odvija politički dijalog. Sama sam to radila i pre političara i zato je ova inicijativa Helsinškog odbora za mene prirodna, kaže za Danas Zana Hodža Krasnići, pozorišna rediteljka, feministkinja i aktivistkinja, čija se predstava Zenska strana rata igrala u Beogradu. Ona ističe da saraduje sa pozorišnim trupama Dah teatar i Act women.

- Kao umetnica nisam imala zid prema Beogradu i Srbiji. Sa kolegicama organizujem feministički festival u Prištini koji se zove Fem art, na kojem je u protekle dve godine bilo najviše umetnica iz Srbije. Ipak, mislim da je saradnja na ovakvom nivou možda malo kasno počela. Mi smo komšije, i umetnici znaju i svesni su da je bilo rata, ali nisu svi bili u tom ratu. Imali smo iskustvo rata, ali to ne

- Postoje neki podaci, ja ih ne znam, ali problem je što niko ništa i ne pita mlade i to se dešava već zadnjih 25 godina. Bar po mom iskustvu. Ovdje niko ne sluša mlade već postoji uverenje da su oni nesposobni i nisu dovoljno pametni da misle o sebi a kamoli da imaju neku ideju o društvu, državi i slično. I mislim da je to najveća greška balkanskih naroda jer to se dešava svuda na Balkanu i to je samo ružno, nego potpuno nelogično.

■ **A ko je publika vašeg festivala?**

- Publika festivala je raznih generacija i veoma sam srećan zbog toga. U početku je bilo starijih ljudi a poslednje izdanje festivala bilo je najljepše jer sam u publici video ljude od 12, 13 godina do 60, 70. Nesvesno smo uradili nešto što izgleda funkcioniše a to je da ljudima samo treba obezbediti uslove da bi se „odgajili“, ne treba im puno pridikovati, govoriti šta treba da razumeju. Deca 21. veka su drugačija. Vidim, čujem jako dobre muzičare, jednu novu generaciju muzičara i na Kosovu i u Beogradu koji ne samo da sviraju drugačije, već i misle drugačije. Naravno, trebaće puno vremena i dosta uslova za njih, a ako ne uspejemo da im obezbedimo normalne, povoljne uslove, ne nešto specijalno, onda će im biti teško. Onda će, kao i uvek, bežati odavde ili odustati i početi da sviraju za novac stvari koje „svi vole“. Mislim da ni društvo ni država ovdje nisu uspeali da naprave neki plan koji bi mogao dovesti do većih i bržih promena. Menja se, ali jako sporo i teško, bolno.

Ismet Sijarina | reditelj

Ukloniti zabranu koprodukcija Kosova i Srbije

Politika je u suštini deo naših života i samim tim utiče na ono što radimo. Kada već govorimo o dijalogu u Briselu, važno je reći da bi bilo dobro u dijalogu dogovoriti formiranje zajedničkih timova koji bi radili na otklanjanju barijera koje sada postoje u realizaciji koprodukcija između Kosova i Srbije. U Srbiji u ovom trenutku postoji zabrana pravljenja koprodukcije sa Kosovskim filmskim centrom. Jako je bitno probiti tu barijeru, jer delimo isti prostor, granicu i važno je govoriti o temama koje interesuju i jednu i drugu stranu. Danas govorim svojim starijim profesorima da kada dođem u Beograd, ljudi ne prepoznaju da je jezik kojim mi govorimo zapravo albanski. To je veliki defekt tih ljudi koji su kreirali umetnost i filmove za vreme bivše Jugoslavije jer ni posle 50 godina zajedničkog života u istoj državi nisu uspeali toliko upoznati javnost sa albanskim jezikom. To je veliki nedostatak u filmadžiji i ljudi koji su kreirali tadašnju kulturu, kaže za Danas Ismet Sijarina, reditelj iz Prištine, govoreći o uticaju visoke politike na umetnike u Prištini. Osim dramaturgije Sijarina je i profesor na Fakultetu dramskih umetnosti u Prištini. Kaže da ga kao umetnika najbolje

opisuje njegov dugometražni niskobudžetni film „Pruži mi ruku“, o urbanom životu Prištine i odnosima između mladih ljudi koji prolaze kroz probleme koje izaziva korišćenje droge.

■ **Možete li da utičete na stvaranje tih timova koji bi na političkom nivou otklonili tu barijeru?**

- Kada sam bio u Beogradu na tribini u sklopu manifestacije Dani Prištine u Beogradu, i kada je otvorena ta tema, izrazili smo spremnost da nešto uradimo povodom toga. Međutim, postoji jedna činjenica da kad god se nešto počne raditi u tom smeru, ne postoji kritična masa ljudi koja bi dala podršku za tako nešto. Na primer, kada sam se vratio iz Beograda, ljudi su prejednicirali da sam tamo otišao da realizujem neku koprodukciju i bili jako kritični prema tome. Dakle, veći deo ljudi koji se bave kulturom ovdje nije spreman da radi na tome, te je teško da se nešto promeni. Paradoksalno je da su starije generacije umetnika koji su studirali u Beogradu, posle debata u Beogradu, počele da me prozivaju jer sam bio u Srbiji. Jako je bilo zanimljivo shvatiti da četiri ili pet godina njihovog boravka u Beogradu nije ostavilo nikakav uticaj na njih, koliko su smatrali da je tri četiri dana, koliko sam ja bio u Beogradu, uticalo na mene.

■ **Da li biste o kinematografiji na Kosovu snimili kratkometražni ili dugometražni film?**

- Svi mi volimo da radimo kratkometražne filmove. Međutim, kratkometražni filmovi ne čine kinematografiju, već su to dugometražni i svi se trude da snimaju upravo njih. U Prištini postoji Kosovski filmski centar, kao i u svim zemljama u regionu. Međutim, on ima jako ograničene mogućnosti i samim tim izrađa jednog filma godišnje nije dovoljna za ovo tržište i ovu zemlju. Mi ipak uspevamo da napravimo dva do tri

- Filmska produkcija, ali posebno televizijska se poslednjih nekoliko godina razvija. Posebno u trenutku kada više nema barijere između Kosova i Albanije, jer je televizijsko tržište na neki način spojeno. Samim tim, mnogi naši studenti se opredeljuju za televizijsku režiju. Mi im istovremeno govorimo da jedini oslonac ne treba da im bude samo Filmski centar, već da bi trebalo da pronalaze druge izvore finansiranja. Trebalo bi se baviti temama, odnosno pričama koje su bitne i zanimljive ne samo njima i ljudima na Kosovu, već celom regionu.

■ **Koje su to priče?**

- Sugerisemo studentima da se, koliko god je to moguće, bave socijalnim temama. Naravno, ne može se u potpunosti izbeći bavljenje politikom i političkim temama, ali svako se treba baviti malim čovekom. Baveći se malim čovekom, razotkrivamo i raslojavamo sve što se događa u društvu i dolazimo do priča koje sve zanimaju.

■ **Kada se pogleda pretekli period od pet ili deset godina, vidi li se neki napredak i ulaganje u kinematografiju u Prištini?**

- Politička volja je kod nas uslovljena. Ona nije proizvod inicijative, nego je

Sugerisemo studentima da se bave socijalnim temama i malim čovekom. Baveći se malim čovekom, razotkrivamo i raslojavamo sve što se događa u društvu

■ **Koja je razlika u radu na filmovima u Beogradu i u Prištini? Gde bi rađale otac i zašto?**

- Razlika je u tome što je kinematografija u Srbiji već etablirana. Kod nas je drugačije. Mi za 15 godina nismo napravili nijedan film, a onda posle toga naša generacija je prva sve pokrenula.

Treba pogledati film Otac

■ **Koji biste kosovski film preporučili srpskoj publici?**

- Preporučio bih film iz nemačko-kosovske koprodukcije Otac. Bavi se životom tokom devedesetih. Važno je da se taj film distribuiraju u beogradske bioskope. Na taj način bi se beogradske publici približio život Albanaca tokom devedesetih. Kada govorimo o periodu posle rata, ne vidim nijedan dovoljno kvalitetan film koji bi prosečnoj srpskoj publici bio zanimljiv i pokrenuo je na razmišljanje.

■ **Koliko je rat na Kosovu zastupljen u filmovima?**

- Ratne teme su iskorišćavane na negativan način i ovdje i u Srbiji. One su korišćene u propagandne svrhe više nego što bi se na osnovu te teme kreirala dobra

i iskrena priča. Maltene svi filmovi koji su napravljeni posle rata su obrađivali tu temu, ali ne na kvalitetan način. Nisu se bavili socijalnim temama i pričama koje su se događale tokom rata, nego su nastojali da kreiraju drugačiju priču o zemlji i ratu. Tako nisu učinili uslugu ni zemlji ni borbi, već naprotiv, kreirali su negativnu sliku. Pre rata teme su bile sloboda, osnovna ljudska prava, pravo na život. Sada, kada nam je na neki način zagarantovano pravo na život, postavlja se pitanje kako ćemo razvijati taj život i negovati ga. Postoji puno društvenih tema putem kojih se može komunicirati sa ostatkom sveta. Ne treba uvek pristupiti patetično.

Srbija i Kosovo:
Kultura bez granica

Alban Muja vizuelni umetnik Nema granice između umetnosti i aktivizma

Alban Muja je predstavio rad u galeriji „Stacion - Center for Contemporary Art“ u Prištini

Alban Muja pripada generaciji umetnika rođenoj osamdesetih i, mada nismo imali prilike da ga vidimo u Beogradu, jedno je od najpoznatijih imena kosovske umetničke scene. Ta scena tokom devedestih bila je možda i angažovanija, pa i primetnije nego sve druge (pozorišna, filmska, muzička, pa i književna) i odigrala je važnu ulogu u kosovskom otporu i borbi za smoo predeljenje. Jedan od razloga zašto je to tako naš sagovornik Alban vidi u tome da je vizuelna umetnost individualna stvar, za razliku od ostalih. Svoju savremenost ona pak, po njegovim rečima, ne duguje konzervativnom i klasičnom školskom programu na akademiji, već je takođe stvar individulano postignuća, traženja alternativnih načina obrazovanja preko različitih radionica ili rezidenzjalnih programa na kojima je i on proveo desetak godina, bivajući jednom i u Novom Sadu.

- Mi smo zapravo deo jedne scene - Kosovo, Albanija, Makedonija, a, iako su Srbija, Hrvatska ili Slovenija otišle malo dalje, mislim da smo očima poznatih kuratora svi viđeni kao umetnici sa Balkana - kaže Alban i dodaje da je on pripada toj nekolicini od desetak aktivnih umetnika sa Kosova, a da je njegova umetnost utemeljena u tom prostoru i da se njegovi ra-

U pomenutim radovima najupadljiviji su, a verovatno ih ima i najviše, oni koji se tiču imena ljudi. Sve je počelo sa radom „Free your mind“ u kome je još kao student, bez mnogo kontakata sa svetom, satima sa kolegama razgovarao o čuvenim imenima iz sveta umetnosti o kojima su slušali od svojih profesora, ne mogavši da o njima saznaju ništa više. Kasnije je želeo da se oslobodi svih tih imena i, simbolički, bilo kakvog njihovog uticaja na svoj rad. Posebno zanimljiv deo njegovih radova je onaj koji se tiče ove teme u osamdesetim, vremenu kada je ljudima na Kosovu nedostajalo slobode i kada su, u čežnji za sanjanom domovinom - Albanijom, deci davali imena po mestima i gradovima ove zemlje. I devedesete nisu zaostajale za ovim trendom odražavanja političke situacije kroz imena. Jedan od najzabavnijih primera Alban je dokumentovao u svom radu „Toniblerovi“. Naime, devet dečaka, rođenih 1999, nazvano je Tonibler po tadašnjem britanskom premijeru Toniju Bleru. Njih je Alban pronašao nekoliko godina kasnije i sve zajedno ih slikao ispred velikog murala na kome je bio lik britanskog premijera.

Alban inače smatra da se angažman u umetnosti podrazumeva.

Očima poznatih kuratora svi smo viđeni kao umetnici sa Balkana

Devet dečaka, rođenih 1999, nazvano je Tonibler po tadašnjem britanskom premijeru Toniju Bleru: Rad Albana Muje „Toniblerovi“

dovi tiču ekonomske, društvene i političke tranzicije koja se na njemu odigrava.

Na pitanje da li je publiku lakše pridobiti video radovima ili performansima koji čine većinu njegovog dela koje se može videti na njegovom blogu, on kaže da je to istina, ali da stvar tako ne stoji i sa kupcima.

- Pokušavam da radim u različitim medijama, fokusiram na neku ideju i tražim najjednostavniji način da je izrazim kroz određeni medij, a onda i da je podelim sa publikom. Sa performansom i videom stiže se možda lakše do publike, ali teže do kupaca koji su još uvek, bar kad su ovi prostori u pitanju, oni koji žele da im kupljeni rad „visi“ na zidu.

- To je sada jedini način, ne vidim neka kvu granicu između umetnosti i aktivizma. Umetnik mora da bude angažovan i da reaguje, i ne samo da reaguje na neki problem već i da ga obelodani javnosti, da ukaže na njega.

A o angažovanju izvan umetnosti, davanju svog (poznatog) imena politici on misli da umetnici treba da imaju ulogu u donošenju odluka, u politici, u ekonomiji, mnogim stvarima koje su loše upravo zbog nedostatka kreativnosti, koji umetnicima ne manjka.

- Imamo primer u Albaniji gde se jedan dobar umetnik transformisao u političara (albanski premijer Edi Rama prim. aut.). A, i - umetnici su nekad iskreniji.

Albatros Redžaj | pisac

Jedina stvar koja miri ljude je zajednički interes

nigde ne pripadam. Možda zvuči arogantno, ali ja sam jedini pisac mlađe generacije koji je čitan van svog društvenog okvira. Svuda gde žive Albanci čitaju se moje knjige - rekao nam je u razgovoru o književnoj sceni Kosova, kao njen verovatno najreprezentativniji predstavnik, Albatros Redžaj, pisac čije se knjige prodaju u, za današnje pojmove, velikom tiražu od 10.000 primeraka.

Osvrćemo se na njegovo interesantno ime koje neminovno, kada je književnost u pitanju, priziva asocijaciju na Bodlera i njegovu čuvenu simbolističku pesmu. Albatros nam kaže da nam je asocijacija tačna - njegov je otac frankofon i tako, želeo je da mu tim imenom na neki način

odredi sudbinu, sudbinu pisca... I izgleda je uspeo u tome.

- Pišem novu knjigu koja počinje ovako - Ljudi misle da ja pišem, a ja, u stvari, samo pravim beleške. Studirao sam dramaturgiju i razumem laboratorijsko pisanje, ali tokom godina sam imao osećaj da tu nešto fali i shvatio sam da nije problem u tehnici. Problem je u tome što su pisci izgubili osećaj da slušaju svoj narod. Ja sam to počeo da radim. I došao sam do zaključka da smo kao narod postali previše agresivni a ne pamtim svoj narod kao takav, '75. sam godište i pamtim jedno drugo vreme. Mislim da je to manje-više balkanski kontekst, postali smo previše agresivni, nešto se desilo s nama, imao sam utisak da je ljubav postala strana reč u našem svakodnevnom životu i počeo sam da pišem o tome.

- Živeo sam u periodu kada ne da nismo znali za ljubav nego za nju nismo imali vremena, ona je uvek bila na drugom, trećem, četvrtom mestu. I posle '99 mesto da se to menja, ona postaje i petorazredna, šestorazredna, sedmorazredna stvar i tako smo izbacili ljubav iz našeg savremenog života. Ja pišem o tome u vremenu kada ljudi misle da je ljubav kliše, da je prevaziđena stvar. U svim mojim knjigama je neki moj alterego koji pripoveda i ima samo jednu poruku - da treba da podsetimo sebe da imamo srce: ljudi čitaju moje knjige baš zbog toga, u njima ima nešto duševno, životno, drugačije. I najveći test za mene je da se ne promenim, da ne postanem mejnstrim, konformista, onaj koji piše ono što ljudi hoće da čitaju.

Albatros je rođen i odrastao u Prizrenu u ulici gde je većina bila

srpska i ne pamti koji je jezik naučio prvi. Deda mu je čak prebacio da je srbofil i rekao mu neke stvari o Srbima zbog kojih ga je mrzeo jer ga je opomenuo da ne može da veruje Srbima zbog nečega što se desilo pre sto godina. Međutim, kako kaže, onda su došle devedesete, '98. i počeo je da misli o tome što mu je deda govorio. Nastali su problemi sa prijateljima sa kojima se družio, i odjednom su postali različiti - ne više deca koja su se igrala zajedno, već Srbi i Albanci. To je u njemu stvorilo žestoku dilemu šta danas da kaže svom sinu - da mu da nekakav savet o kosmopolitizmu ili da mu kaže ono što je njegov deda rekao njemu. O tome namerava da napiše kratku priču. Za sada, kako kaže, misli kao njegov deda.

Albatros Redžaj je učestvovao na tribini „O čemu pišu kod vas? Koliko poznajemo književnost i kulturu suseda“

- Da se pomerimo od toga treba da budemo iskreni. Mislim da je problem što nismo. Ja Srbe ne mogu kolektivno da krivim zbog Miloševića, ali ni Srbi ne mogu da se kriju iza njega. Ali, na kraju krajeva, to je srpski problem. Svaki narod treba sam sa sobom da reši pitanje sopstvenih zločina i zločinaca, da ukloni leševe iz ormara. Treba da budemo iskreni najpre prema samima sebi, pa i prema drugima i mislim da je problem srpsko-albanskih odnosa uopšte - od politike pa do najobičnijih stvari - da tu nema iskrenosti.

Dotakavši se ovakvih tema, postavljamo neminovno pitanje o angažovanom pisanju, angažovanoj umetnosti uopšte.

- Ja pišem jer je to za mene neka vrsta pobune, otpora u vreme autocenzure - pisati onako kako misliš - odgovara nam sagovornik i ističe - Ja tako čuvam moje najuže granice - moje duševne granice. Nemamo više stranog neprijatelja, nemamo čak ni unutrašnjeg neprijatelja. Neko kaže da smo sami sebi neprijatelji. Nije ni to istina. Mi kao društva, nacije, kao region, patimo od nekakvog kolektivnog autizma, imamo ideju da

smo svi žrtve nekoga, kolektivnu iluziju da smo svi mi nekakve žrtve. A problem je u tome što smo izgubili osećaj individualne hrabrosti, zbog toga za ljude koji nas vode možemo postaviti pitanje - kako je moguće da autokrate u isto vreme budu i harizmatične? Oni nemaju nikakvog rezultata a uvek ubedljivo vode. To je paradoks i ja ne mogu da ga shvatim. Oni odu negde u inostranstvo i kažu - dođite da investirate kod nas jer je kod nas jeftina radna snaga, a niko ni ne razmišlja šta to, u stvari, znači - mi smo crnci Evrope. Niko to ne problematizuje, čak ni ne primećuje. Sad mi umetnici, Srbi, Albanci, izigravamo nekakve važne likove, koji se kao mire, a jedina stvar koja miri ljude je zajednički interes, ništa drugo. Ako mi kao region možemo da postanemo eksperiment neke nove vrste kolonijalizma, ne mogu da shvatim kako ljudi ne reaguju na to. I umetnost, književnost treba o tome da priča.

A na pitanje šta misli da li umetnici, pisci, treba da se angažuju i van svoje umetnosti, Albatros odgovara: „Jedna od najvećih farsa našeg doba je ona izreka - Kad su vremena teška za jedan narod, intelektualci ulaze u politiku. Mislim da intelektualci treba da budu jaki, da imaju svoj glas i da budu neka vrsta mehanizma koji sprečava da nam političari ispiraju mozak. Kad

➔ Mislim da je to manje-više balkanski kontekst, postali smo previše agresivni, nešto se desilo s nama, imao sam utisak da je ljubav postala strana reč u našem svakodnevnom životu

➔ Treba da budemo iskreni najpre prema samima sebi, pa i prema drugima i mislim da je problem srpsko-albanskih odnosa uopšte - od politike pa do najobičnijih stvari - da tu nema iskrenosti

➔ Mi kao društva, nacije, kao region, patimo od nekakvog kolektivnog autizma, imamo ideju da smo svi žrtve nekoga, kolektivnu iluziju da smo svi mi nekakve žrtve

intelektualci uđu u politiku, postaju deo mejnstrima i deo problema“.

Još uvek se nije rešio da neku svoju knjigu prevede na srpski, razmišljao je dugo da li bi njegov prvi prevod trebalo da bude njegova prva knjiga provokativnog naslova „Bomba u Beogradu“, ili da krene od poslednje „Pobune Sove“ jer, kako kaže, mada priča o Albancima, misli da su naši problemi manje-više isti. „Mi smo, štaviše, isti duševni a ne samo socijalni kontekst - na politiku, na umetnost, na fudbal gledamo na isti način. Ako stvarno verujemo u neku vrstu pomirenja, onda treba da pronađemo zajednički interes - ako je to borba protiv nove vrste kolonijalizma, onda nek bude tako“.

Danas Srbija i Kosovo: Kultura bez granica

Tekstovi: Ivana Matijević i Lidija Valtner; **korektura:** Milica Radenković; **fotografije:** Helsinški odbor za ljudska prava; **prelom:** Zoran Spahić.

Projekat finansira EU u okviru programa „Podrška civilnom društvu za Republiku Srbiju 2013“.

Stavovi izneti u ovom dodatku predstavljaju stavove autora i nužno ne izražavaju stavove Evropske unije.